

Élettani vonatkozások

Ember-állat interakciók

A decorative graphic element consisting of several horizontal lines of varying lengths and colors (teal, light blue, white) extending from the right side of the slide.

Stressz

- Eredetileg fiziológiai leírás (Cannon, Selye) – a szervezet válasza potenciálisan veszélyes helyzetekben
- Kettős válasz
  - Szimpatikus idegrendszer + adrenalin – keringés, emésztés
  - ACTH (hipofízis) – kortikoszteroidok („stressz-hormonok”) – anyagcsere
- Elhúzódó stressz – káros
- **A stressz nem csak fiziológiai keretben értelmezhető**

A stresszt befolyásoló viselkedési tényezők

- Weiss (1971) patkánykísérletei áramütésekkel: nem csak a stresszor (stimulus) milyensége számít
  - Előrejelezhetőség – stresszválasz csökken
  - Szabályozási lehetőség – stresszválasz csökken
  - *A szabályozási lehetőség az adott stresszornak valamilyen módon megfelelő elkerülő magatartás kell legyen*

Stresszválasz és „személyiségek”

- A stresszre adott reakció egyedfüggő
- Két típus:
  - (A): szimpatikus válasz dominál
  - (B): gyengébb szimpatikus reakció
- Embereknél a pszichológusok ezeket nevezik:
  - **Extrovertált** (aktív helyzetkezelés, agresszív tendenciák)
  - **Introvertált** (békésebb, magába forduló)

Stressz-alapú személyiségek állatoknál

- Tupaia hímek: domináns, aktív szubmisszív, passzív szubmisszív – az utóbbi túlélési esélye kevés
- Sertések fiatalkori lefogása
  - Küzdő típus (később gyengébb húsminőség)
  - „Belenyugvó” típus (jobb húsminőség, ha stresszes a vágóhíd)
- Egerek viselkedési altípusai
  - Rezidens hím: **azonnal támad** vs. nem támad
  - **Labirintusban zavartalanul közlekedő** vs. minden újdonságra leálló

Proaktív és reaktív jellemzők

- Proaktív
  - Probléma esetén az addig bevált rutint alkalmazza (rigid), lassan alkalmazkodik
  - Agresszív
  - Főleg a szimpatikus idegrendszer élénkül fel
  - Hosszabb stressz esetén keringési megbetegedés
- Reaktív
  - Probléma esetén új megoldást keres (rugalmas), gyorsan alkalmazkodik
  - Békés
  - Gyengébb a szimpatikus válasz
  - Hosszabb stressz esetén immunleromlás, fertőzések

Stressz-érzékenység és domesztikáció (amikor a fő stressz-forrás az embertől való félelem)

- **Teória 1 (adrenalin-rendszer hipotrófiás változása)**
- Alacsonyabb adrenalin koncentráció
- Kevésbé reaktív egyedek
- Ember környezetét jobban viselik
- „Szelídebb” populáció
- **Teória 2 (pajzsmirigy működés változása)**
- Kisebb testméret
- Kisebb stressz-érzékenység
- Tarka bunda
- Az elmélet a domesztikációs „tünetek” közül sokat magyaráz

DE!!!

Környezeti hatások is előidézhettek hasonló adrenalin-szint csökkenést (pl. mongol futóegerek fedezék NÉLKÜL) **Probléma:** a hormonok termelődését túl sok tényező befolyásolhatja.

- DE!!
- Ugyanilyen erővel akár a kis testméretre is történhetett volna a kezdeti szelekció (gazdaságosabb fenntartani)

A pajzsmirigy működése és a házityúk viselkedése

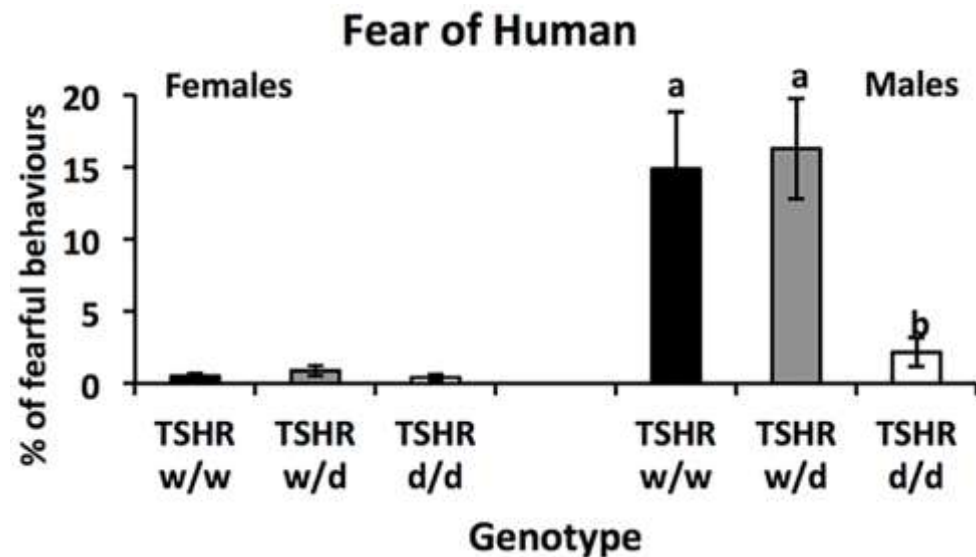
- TSHR (pajzsmirigy serkentő hormon receptor) gén
- „domesztikáció lókusza”
- d/d házityúk genotípus
- w/w dzsungeltyúk genotípus

d/d mutáns → kevesebb tiroxin

- Leghorn csirkék
  - Évszak „független” tojás
  - Hosszabb kelési idő
  - Kevésbé fél embertől (kakasok)
  - Kevésbé agresszív

Fajtárs-felismerés és az embertől való félelem

- Domesztikált állat $\neq$ szelíd állat!
- Szelíd állat $\rightarrow$? $\rightarrow$ az ember fajtárs?

Leghatékonyabb szelídítés → korai tanulás! (üregi és házi nyúlnál is)

- Nyúl utódgondozás: 4 hét
- Napi egyszer látogat az anya
- Mindig ugyanakkor
- „kezelés”
- Elválasztáskor: szelíd nyúl
- Szelídség tartós felnőtt korig

Ennyire egyszerű?

Nem → érzékeny periódus!

- Hatékony kezelés
- Csak az első héten!
- Csak a szoptatás előtt/után 15 percen belül!
- Kézbe fogás és nem az élelem erősíti meg

Specifikus tanulás vagy neofóbia- csökkenés?

- Macskára is lehet specifikusan szelídíteni?
- IGEN!
- A korai tanulás során beavatkozunk a fajtárs-felismerő rendszer kialakulásába

Egy gyakori viselkedésprobléma kutyáknál - szeparációs szorongás

- A fajtársaktól való elválasztás során fellépő distressz
  - De kutyáknál az a szindróma, ami akkor jelentkezik, ha egyedül hagyják, vagy elválasztják attól a személytől akihez kötődik^{1,2}
- „Separation-related disorder”
- 20-40% érintett²

A szeparációs szorongás tünetei

- Tipikus, jól detektálható tünetek
  - Rombolás
  - Túlzott vokalizáció
  - Ürítés, vizelés, hányás
- Nem specifikus tünetek³
  - Nyáladzás
  - Lihegés
  - Inaktivitás
  - Járkálás

Néhány fogalom, amely hasznos lehet...

Fogalom	Definíció
Szorongás	reakció egy leendő vagy vélt veszélyre vagy a bizonytalanságra
Félelem	reakció egy jelenlevő vagy közvetlenül fenyegető veszélyre
Frusztráció	reakció egy előzőleg megerősített viselkedéshez kapcsolt megerősítés elmaradására
Pánik	folyamatos félelem meghatározott helyzetekben

Mit mi válthat ki?

Stresszor	Valószínűsíthető ok
Újdonság	Az új tárgyak vagy szituációk veszélyesek lehetnek ezért rögtön fenyegetettségérzetet keltenek (<i>szorongás</i>)
Biológiai stresszorok	Tárgyak vagy helyzetek, amelyeknek evolúciós jelentősége van a faj túlélését illetően (<i>félelem</i>)
Előzőleg új szituációk, amelyek hirtelen következtek be, és stresszválaszt okoztak	Az előzetes válasz rögtön fenyegetettségérzetet kelt a nyomon következő esemény során (<i>szorongás</i>)
Előzőleg bekövetkezett szituációk, amelyek fájdalommal vagy diszkomfort érzettel jártak	Az egyed megtanulja, hogy távol kell tartania magát a tárgytól vagy helyzettől (<i>félelem</i>)
Egy forráshoz való hozzáférés elmaradása	A forráshoz való hozzáférés sikertelensége negatív érzelmeket okoz (<i>frusztráció</i>)
Szituációk vagy stimulusok amelyek büntetést prediktálnak	Bármiféle negatív esemény előreláthatósága esetén (<i>szorongás</i>)
Jelek, amelyek arra mutatnak, hogy az állat nem fog tudni hozzájutni valamihez, ami jutalmazással járna számára	A próbálkozás sikertelensége, kudarc várható (<i>szorongás és frusztráció</i>)

Diagnosztizálás

- Nehézségekbe ütközik
  - Nem specifikus tünetek
  - Nagyfokú szubjektivitás⁴
  - Valóban szeparációs szorongásról van-e szó?⁵
- Kérdőívek készítése
- Indexek¹

Kiváltó tényezők

- Idegrendszeri mechanizmusok
  - locus coeruleus
    - Noradrenerg és szerotonerg rendszerek^{6,7}
- Lehetséges okok
  - Három fő csoport⁸
    - A csoport: Túlzott kötődés
    - B csoport: Nagyobb változás (pl: költözés)
    - C csoport: Traumatikus élmény

Kötődés

- Bowlby kötődés elmélet⁹
- Idegen helyzet teszt¹⁰
  - Enyhe stressz hatására aktiválódnak a kötődésre jellemző viselkedési elemek
- A kutyák kötődnek gazdájukhoz¹¹
- Domesztikáció
  - Extrém módon szocializált farkas kölykök¹²
  - Felnőtt állatok is képesek új kapcsolat kialakítására¹³

A kötődés és a szeparációs szorongás kapcsolata

- „Hyperattachment” – túlzott kötődés⁸
- Ellentmondó eredmények
  - Idegen helyzet teszt eredményei¹⁴
  - Kérdőíves vizsgálat¹
- További kutatás alapja lehet

Potenciális rizikófaktorok

- Szignifikáns¹
  - Egy felnőttel élők
  - Ivarosak
- Egyéb kockázati tényezők
  - Városban, lakásban élők
  - Környezeti változás (válás, költözés, haláleset)
- Szorongás kapcsolata egyéb fóbiás tünetekkel³
  - Hang és viharfóbia

A gazda lehetséges szerepe

- Kényeztetés, antropomorfizálás¹⁵
  - Vizsgálati szempontok
- Első kutyát tartó gazdák¹⁶
  - Nem jól választják ki a kutyát
  - Nevelési hiányosságok
  - A probléma súlyosságának megítélése

A menhelyi kutyák

- Menhelyre kerülés egyik fő oka a túlzott vokalizáció¹⁷
- Örökbefogadott kutyák fele hamarosan visszakerül
- Viselkedési tesztek kidolgozása
  - Segítségével teljes biztonsággal meghatározható a probléma megléte¹⁸

Kezelés

- Viselkedésterápia
  - egyénre szabottan, kombinálva alkalmazandó
  - Pl: sit-stay protocol, fizikai leterhelés, érkezéskor a kutya ignorálása, távozás eljátszása
- Gyógyszeres kezelés
  - Noradrenalin és szerotonin visszavétel gátlók

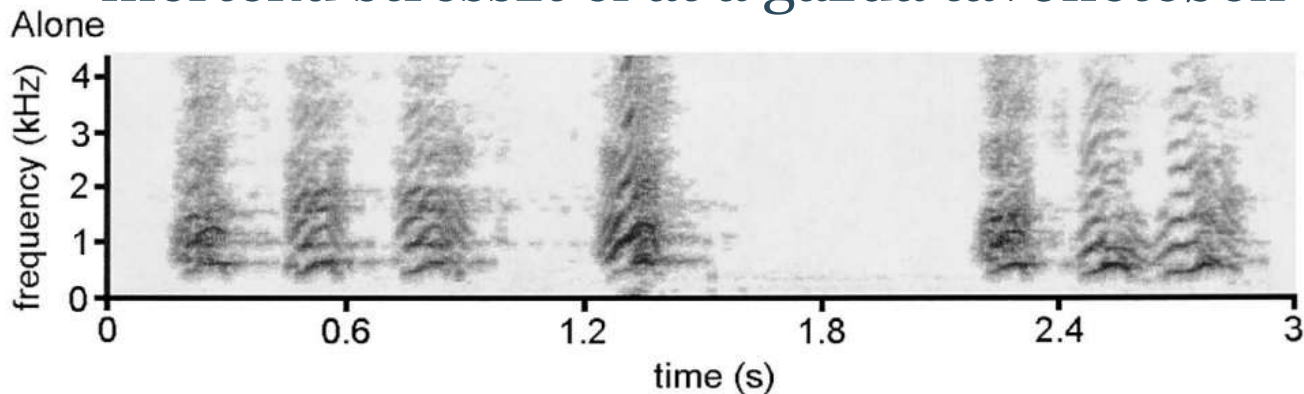
Vokalizáció vizsgálata kültéri szeparációs helyzetben

- Elméleti háttér
  - Kutyaafélék széles vokális repertoárral rendelkeznek (húszféle alaphang)
  - Kutyaak sok kontextusban ugatnak¹⁹
  - Van információ tartalma az ember számára
    - Hallgatók meg tudják állapítani, hogy milyen az ugatás emocionális töltete és milyen szituációban hangzott el²⁰

Alkalmas-e a kutya szeparációs helyzetben hallatott hangja a szorongás mértékének jellemzésére?

- Vizsgálat alapja, hipotézis
  - Objektíven vizsgálható
  - Előzetes vizsgálatok^{20,21,22}

A hangban olyan akusztikus paraméterek lehetnek, amelyek kapcsolatban állnak azzal, hogy a kutya milyen mértékű stresszt él át a gazda távollétében

Vokalizáció vizsgálata kültéri szeparációs helyzetben

- Protokoll
  - Alanyok (online kérdőív)
  - Helyszín
  - A kísérlet menete
    - A gazda egy fához köti kutyáját
    - A gazda távozik, majd eltűnik a kutya látóteréből
    - 3 perces szeparációs helyzet
    - A gazda visszatér, üdvözli a kutyát

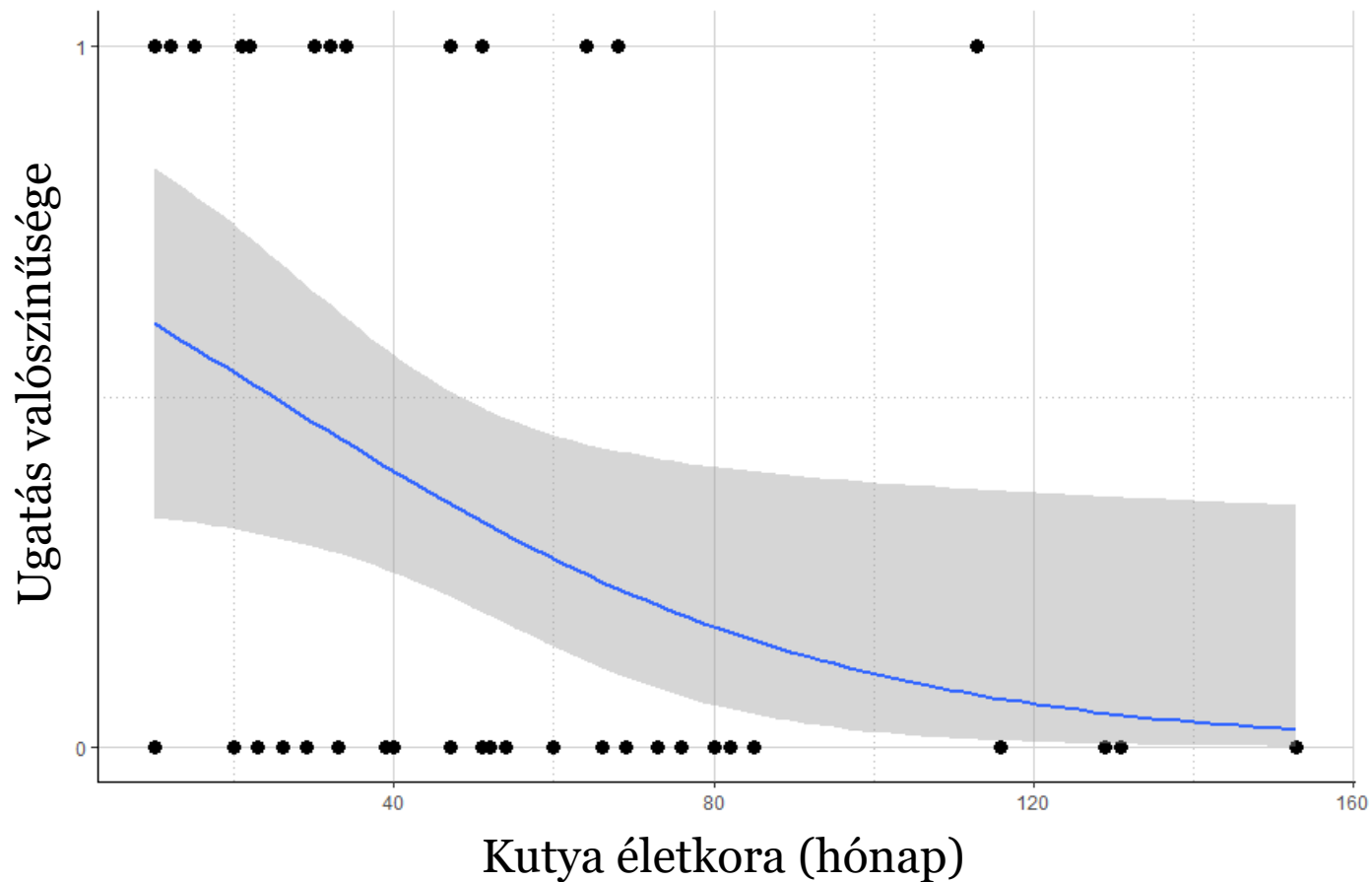
A helyszín sematikus ábrája

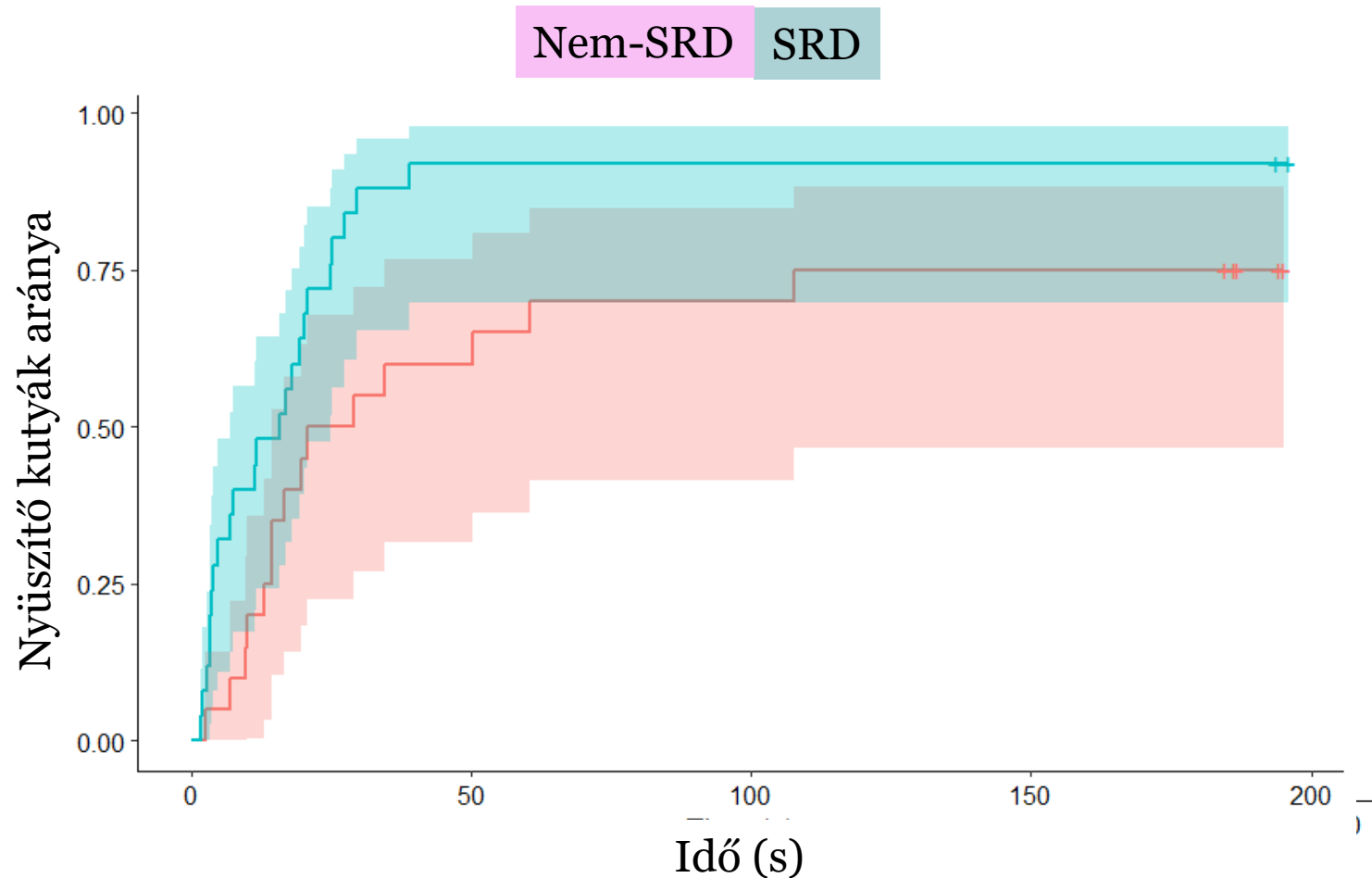
Vokalizáció vizsgálata kültéri szeparációs helyzetben

- Kérdés
  - Van-e olyan hangadási forma, illetve mintázat, amely a szorongásos kutyákra inkább jellemző, mint a nem szorongásos egyedekre?
- Viselkedés kódolása
  - Három szakasz
    - Akusztikai elemzés
    - Orientáció
    - Vokalizáció száma
    - Pozíció
    - Oldalváltás
    - Póráz

Ugatás gyakorisága életkortól függ (SRD-től nem!)

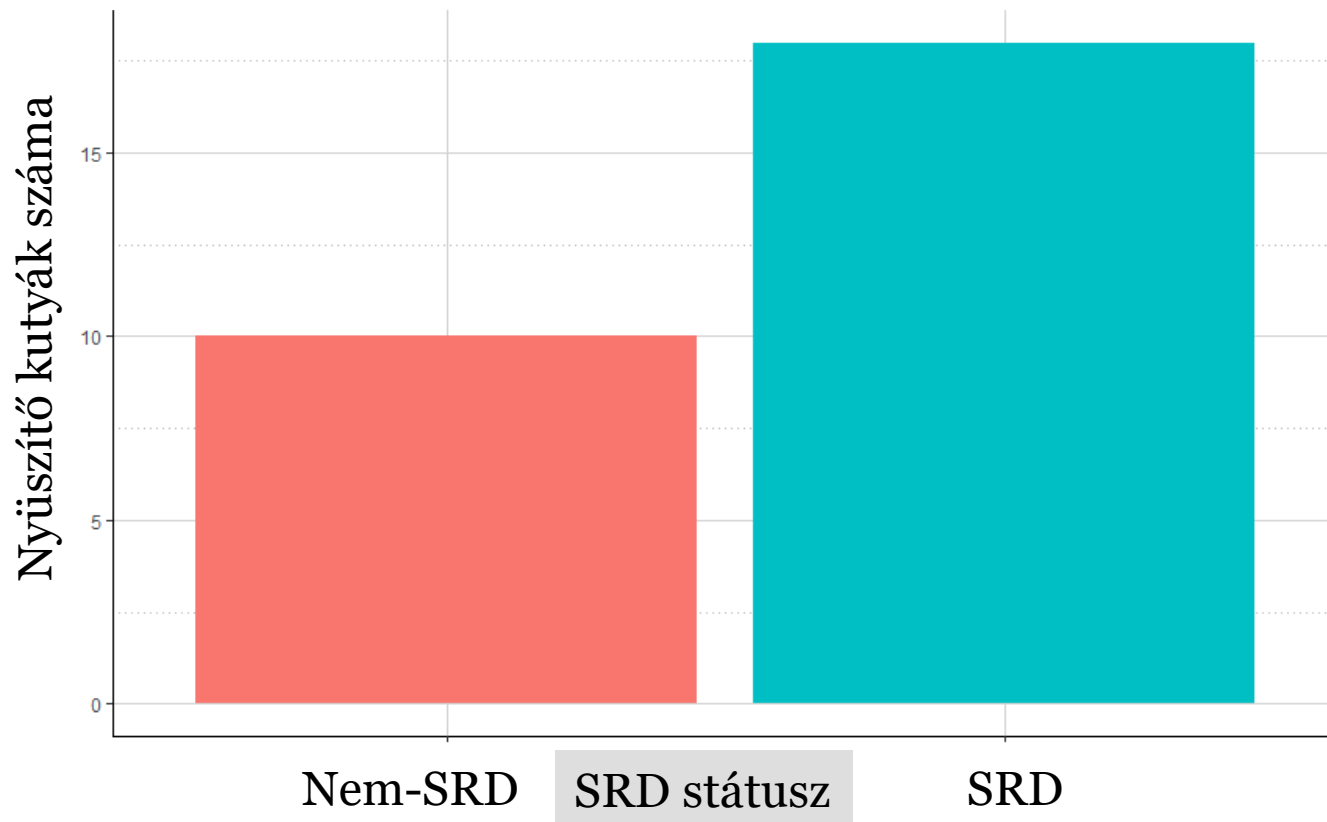

A nyüszítés megjelenése SRD-függő

A gazda távozásakor az SRD-s kutyák nyűszítenek inkább

A szeparációs viselkedésformák kialakulása (összegzés)

A kutya vokalizációs formái eltérőek a szeparációs tüneteket kiváltó okok esetében.

Ugatás → frusztráció, követelőzés

Nyüszítés → félelem, szorongás

